

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.8

*Годлевська-Коновалова А. В.,
аспірант Класичного приватного
університету*

ПРО ДЕЯКІ ДЕТЕРМІНАНТИ, ЩО СПРИЯЮТЬ ТА ОБУМОВЛЮЮТЬ ЗЛІСНУ НЕПОКОРУ ЗАСУДЖЕНИХ АДМІНІСТРАЦІЇ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Здійснено аналіз основних детермінант, що спричиняють та обумовлюють вчинення злісної непокори засуджених адміністрації виправних колоній, а також розроблені науково обґрунтовані шляхи щодо їх нейтралізації, блокування, усунення тощо.

Ключові слова: *детермінанти злочинності, злісна непокора, адміністрація виправної колонії, засуджений, злісний порушник, профілактичний облік, адміністративний нагляд, ізоляція.*

Осуществлён анализ основных детерминантов, обуславливающих совершение злостного неповиновения осуждённых администрации исправительных колоний, а также разработаны научно обоснованные пути относительно их нейтрализации, блокирования, устранения, т.п.

Ключевые слова: *детерминанты преступности, злостное неповиновение, администрация исправительной колонии, осуждённый, злостный нарушитель профилактический учет, административный надзор, изоляция.*

Постановка проблеми. Як свідчить практика, однією із суттєвих проблем, які впливають на ефективність процесу виконання-відбування покарань в Україні, є злочинність засуджених. При цьому, у структурі злочинів, які щорічно реєструються з боку зазначених осіб, майже 40% складає злісна непокора адміністрації установ виконання покарань (далі – УВП) (ст. 391 Кримінального кодексу України (КК України) [1, с. 1–2]. Більш того, практично всі кримінологічні показники даного виду злочинності у виправних колоніях (рі-

вень, коефіцієнт злочинності, її географія, ціна, та ін.) [2, с. 56–63], які відповідно до вимог ст. 11 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК України) відносяться до одних із видів УВП, із року в рік є також незмінними.

Все це є результатом стереотипності та неадекватності дій адміністрації виправних колоній та інших суб'єктів запобігання злочинам у сфері виконання покарань [3] щодо запобігання та протидії даному суспільно небезпечному явищу. Особливу увагу в цьому контексті заслужо-

вує діяльність зазначених суб'єктів по нейтралізації, блокуванню, усуненню детермінант, що спричинюють та обумовлюють вчинення злісної непокори засуджених, яка на сьогодні є досить нерезультативною і безсистемною, а, в кінцевому підсумку, призводить до незмінності ситуації, що склалась у боротьбі із даним видом злочинності в УВП.

Таким чином, варто констатувати, що в наявності складна прикладна проблема, яка потребує вирішення на всіх рівнях (законодавчому, організаційно-управлінському, матеріально-технічному тощо), включаючи й науковий.

Постановка завдання. Зазначені обставини й обумовили вибір теми цієї наукової статті, а також визначили її основне завдання – на підставі результатів проведеного аналізу основних детермінант, що спричинюють та обумовлюють злісну непокору засуджених адміністрації виправних колоній, розробити науково обґрунтовані заходи щодо удосконалення запобіжної діяльності з означеної проблематики дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як показало вивчення наукової літератури, досить активно займаються розробкою питань, що стосуються змісту злісної непокори засуджених в УВП, такі науковці, як: К. А. Автухов, В. А. Бадира, В. В. Василевич, Т. А. Денисова, О. М. Джу́жа, О. Г. Колб, І. О. Колб, В. О. Меркулова, О. І. Плужнік, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников, І. С. Яковець та ін.

Поряд з цим, слід визнати, що у сучасних умовах реформування сфери виконання покарань [4], проблеми, які мають пряме відношення до

даного виду злочинів, досліджені не в повній мірі, а тому тема цієї наукової статті є досить актуальною та такою, що має теоретичне і практичне значення.

Виклад основних положень. У доктринальних джерелах під детермінантою (лат. *determinans* – визначаючий) розуміють причину, що визначає виникнення явища [5, с. 190], а під детермінацією злочинності – сукупність різних за природою негативних явищ об'єктивного та суб'єктивного характеру, які у своєму зв'язку обумовлюють кримінальну форму поведінки у суспільстві [2, с. 71].

У сфері виконання покарань детермінанти злочинності науковці поділили на загальні, особливі, специфічні, безпосередні [6, с. 63–87]. Як встановлено в ході даного дослідження, всі вони мають пряме відношення до змісту детермінант, що спричинюють та обумовлюють вчинення злісної непокори засуджених адміністрації виправної колонії. Поряд з цим, враховуючи вимоги, які пред'являються до об'єму будь-якої наукової статті, у даній акцентована увага лише на безпосередніх детермінантах зазначеного виду злочинності. Зокрема, виявлено, що однією з таких є неналежна локалізація засуджених у виправних колоніях. Так, щорічно цими особами у середньому вчиняється майже 2000 випадків порушень локалізації, переважна більшість яких (до 1,5 тис.) припадає на житлові зони цих УВП, а також пов'язана із проведенням масових заходів (більше 1,4 тис. випадків (78% у загальній структурі зазначених правопорушень)) [1, с. 21].

Щодо другої групи детермінант, то вони теж, у певній мірі, обу-

мовлені першою та виражаються у неналежному перекритті адміністрацією виправних колоній каналів надходження до засуджених заборонених предметів, кількість яких також щорічно є сталою (до 10 тис. грн. у середньому, до 200 г наркотичних засобів, більше 1,2 тис. одиниць ключо-ріжучих предметів, до 100 літрів спиртних напоїв – вилучається в охоронюваних зонах цих УВП).

Третю групу безпосередніх детермінант, що спричиняють та обумовлюють вчинення злочинів, пов'язаних із злісною непокорю засуджених, є неналежний рівень запобігання злочинам серед осіб, які перебували на профілактичних обліках. Кількість таких засуджених щорічно сягає майже 4 тис. осіб, з яких більше 3 тис. – це злісні порушники встановленого порядку відбування покарань (ст. 133 КВК України), 70% із яких у подальшому притягається до кримінальної відповідальності за ст. 391 КК України [6, с. 89–90].

Четверта група цих детермінант має пряме відношення, як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень, до концентрації злісних порушників в одному місці (дільниці, приміщенні камерного типу тощо), що в подальшому призводить до об'єднання їх зусиль, спрямованих на злісну непокору адміністрації виправної колонії [7, с. 185].

Такий підхід, крім цього, на практиці породжує постійне зростання кількості засуджених у виправних колоніях, які в порядку вимог ч. 3 ст. 101 КВК України переводяться до дільниць посиленого контролю. При цьому, більшість із них попередньо перебувала на профілактичних обліках [7, с. 186].

П'ята група безпосередніх детермінант, що спричиняють та обумовлюють вчинення злісної непокори засудженими у виправних колоніях, пов'язана із застосуванням до засуджених, які звільняються по визначених у законі (ст. 152 КВК України) підставах від подальшого відбування покарання, положень Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» [8].

Сутність цієї проблеми полягає у тому, що зазначений закон адміністрація виправної колонії реалізує на практиці нераціонально та не до всіх осіб, які підпадають під його дію. Так, як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень, щорічно з виправних колоній звільняється умовно-достроково (ст. 81 КК України) тільки 50–60% від усіх засуджених, які потенційно підпадали під дію цієї правової норми [7, с. 167], тобто відносились до об'єктів дії Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» (а це – інші 40% цих осіб).

Проте практика є дещо іншою. Так, тільки у 2016 році зазначений нагляд було застосовано судом до 81% засуджених, які по формальних ознаках підпадали під дію даного закону [1, с. 24], позаяк адміністрація виправних колоній неналежним чином підійшла як до вирішення цього питання, так і до підготовки матеріалів на цих осіб до суду, який постановив рішення тільки у 96% випадків від кількості направлених у цей орган подань [1, с. 24].

Низьким, у зв'язку з цим, є й рівень контролю за прибуттям цих суб'єктів нагляду до обраного місця проживання (зокрема, 2016 р. пору-

шили правила адміністративного нагляду 107 осіб проти 70 у 2015 р. [1, с. 25].

Проте, попри всі негаразди та криміногенні ризики, що створюють зазначені вище групи детермінант, найбільш небезпечною є їх шоста група, що змістовно зв'язана із впливом кримінальної субкультури як на злісних правопорушників, так і на правопорядок у виправних колоніях у цілому. Зокрема, у структурі всіх переведених до приміщень камерного типу колоній максимального рівня безпеки у порядку ст. 101 КВК України злісних порушників встановленого порядку відбування покарань (ст. 133 КВК України) 17% осіб підтримували та активно розповсюджували серед інших засуджених елементи злочинної субкультури [7, с. 201]. При цьому, як свідчить практика, такого потужного негативного впливу цієї «контркультури» на засуджених до позбавлення волі, як на сьогодні, в Україні майже ніколи не було.

Для того, щоб уявити всю суспільну небезпеку кримінальної субкультури в цілому для нашої держави, її руйнівну силу на осіб, які відбувають покарання у виправних колоніях (а, в цьому, власне, проявляється зміст детермінант, що спричиняють та обумовлюють вчиненню злісної непокори адміністрації цих УВП), варто лише проаналізувати ті функції, які вона виконує у повсякденному житті засуджених, зокрема:

а) спотворює суспільну свідомість та розхиляє добросовісність тих осіб, які не відносяться до злісних порушників;

б) трансформує, зберігає і передає злочинний досвід із покоління в покоління;

в) блокує процес виправлення та ресоціалізації засуджених (ст. 6 КВК України), протидіючи таким чином меті і завданням кримінально-виконавчого законодавства України (ст. 1 КВК України);

г) створює позитивний імідж деяким категоріям засуджених, які утримуються у виправних колоніях (різноманітним злочинним авторитетам, злісним порушникам);

г) засуджує, переслідує та «карає» тих засуджених, які співпрацюють з адміністрацією виправної колонії або з іншими правоохоронними органами та органами державної влади;

д) формує хибну думку щодо доцільності порушення певних прав, норм тощо, використовуючи при цьому різні методи [7, с. 204–205].

Як встановлено в ході чисельних наукових розробок з означеної проблематики, у змісті кримінальної субкультури учені виділяють три основні елементи:

1. Норми, правила, «закони» тощо кримінального середовища, які створюються професійними злочинцями та які всебічно їх оберігають (звичаї, ритуали, традиції).

2. Розшарування засуджених на різні категорії, касти, групи, та ін. (так звана «стратифікація» [5, с. 433] (злодії у законі, авторитети, т. п.).

3. Засоби комунікації (жаргон; клички; татуювання; тайнопис; фольклор; жести; графіті; мова одягу (мода); ігри) [7, с. 205].

Та, саме небезпечно у змісті кримінальної субкультури є те, що вона знаходить своє відображення у поширенні особливої «філософії» злочинного світу, яка виправдовує вчинення злочинів, особливо тих, що стосуються злісної непокори засу-

джених адміністрації УВП, заохочує цих осіб до невизнання вини та відповідальності за вчинені суспільно небезпечні і карані діяння (наприклад, у насильницьких злочинах – почуття «товариської взаємодопомоги», «колективізму», ідею «дружби», звинувачення у всьому жертви злочину, яка немовби спровокувала відповідну реакцію на її поведінку, та ін.).

Крім цього, кримінальна субкультура робить можливими ті спрямування, які офіційна культура обмежує та віддає під соціальний контроль (вживання спиртних і наркотичних речовин, сексуальне насильство та розбещення, хуліганство та інші агресивні дії тощо). При цьому, дозволяється не сприймати повністю або частково державну політику у сфері боротьби із злочинністю (кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу та кримінологічну) [9]. І, хоча кримінальна субкультура, як вірно зазначають ряд дослідників, є найнижчим та, одночасно, найнебезпечнішим щаблем у структурі субкультур, поряд з цим, вона є пріоритетною детермінантою, що формує злочинну поведінку у виді злісної непокори засуджених адміністрації виправних колоній.

Саме тому, її вивчення, як суспільної реальності та однієї з обставин, яка спричинює та зумовлює вчинення даного злочину, є необхідним завданням дослідження у сьогоденні, позаяк це:

а) розширює та збільшує можливість для запобігання і протидії злісній непокорі в зазначених УВП;

б) стає запорукою та науково обґрунтованим підґрунтям для вдосконалення нормативно-правових і практичних засад запобіжної діяльності у виправних колоніях України.

Висновки. Отже, якщо узагальнити всі проаналізовані вище безпосередні детермінанти, що спричинюють та обумовлюють злісну непокору засуджених адміністрації виправної колонії, то пріоритетною варто визнати ту із них, що пов'язана із впливом кримінальної субкультури на формування протиправної поведінки цих осіб. При цьому, інші детермінанти у механізмі вчинення даного злочину є похідними та такими, що тісно взаємодіють з домінантною детермінантою та активізують і матеріалізують протиправні наміри зазначеної категорії засуджених у практичній площині – шляхом вчинення задуманого злочину.

З цього витікає також й інший висновок, а саме: розробляти слід не локальні заходи запобігання злочину, закріпленого в ст. 391 КК України, а застосовувати системний підхід, що дасть можливість ефективно впливати на весь детермінаційний комплекс [10], що спричинює та обумовлює вчинення злісної непокори у виправних колоніях України.

Список використаних джерел

1. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році : інформ. бюл. Київ : Міністерство юстиції України, 2017. 43 с.

2. Кримінологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
3. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: дис... д-ра юрид. наук / 12.00.08. Київ: НАВСУ, 2007. 513 с.
4. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби України та утворення територіальних органів Міністерства юстиції: постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. №348. *Офіційний вісник України*. 2016. №44. Ст. 1264.
5. Булько А.Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов: Изд. 3-е, испр.; перераб. Москва: Мартин, 2010. 704 с.
6. Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі : [навч. посіб] – [-2-ге вид., допов. і випр.]; за заг. ред. В. Л. Ортинського та О. Г. Колба. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2010. 244с.
7. Реалізація принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань у кримінально-виконавчій діяльності: навч. посібник; за заг. ред. д.ю.н., професорів О. Г. Колба та О. М. Джужі. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 336 с.
8. Про адміністративний нагляд за особами звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року № 264/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 52. Ст. 455.
9. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: дис... докт. юрид. наук // 12.00.08. Київ: КНУВС, 2006. 418 с.
10. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. У 3-х кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре». Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

*A. Godlewska-Konovalova,
postgraduate student of the Classic Private
University*

ABOUT SOME DETERMINANTS WHICH ARE PROTECTED FIGHT AGAINST THE MUTUAL NEIGHBORHOOD OF THE ADMINISTRATIVE ADMINISTRATION OF THE CORRECTED COLONIES

The article analyzes the main determinants that promote and determine the implementation of malicious disobedience of the convicted administrations of correctional colonies, as well as developed scientifically grounded ways for their neutralization, blocking, elimination, etc.

As practice shows, crime of convicts is one of the major problems that affect the effectiveness of the execution process - serving sentences in Ukraine. At the same time, in the structure of crimes registered annually by these persons, almost 40% of the violent disobedience of the administration of penitentiary institutions (hereinafter – UVP) (Article 391 of the Criminal Code of Ukraine. Moreover, virtually all criminological indicators of this type of crime in correctional colonies, which are related to the requirements of Article 11 of the Criminal-Executive Code

to the CIA (level, crime rate, geography, price, t. etc.) from year to year are also unchanged.

All this is the result of the stereotypical and inadequate actions of the administration of correctional colonies and other actors in the prevention of crimes in the field of the execution of sentences in preventing and responding generally to this socially dangerous phenomenon. Particular attention in this context deserves the activity of the indicated subjects for neutralization, blocking, elimination, etc., determinants that promote and determine the commission of malicious disobedience of convicts, which today is not sufficiently effective and unsystematic, and ultimately leads to the unchanging situation, formed in the fight against this type of crime in the PIs.

Thus, it is worth noting that there is a complex application problem that needs to be addressed at all levels (legislative, organizational and managerial, logistical, etc.), including scientific ones.

The above circumstances predetermined the choice of the topic of this scientific article, as well as determined its main task - based on the results of the analysis of the main determinants that promote and cause malicious disobedience to the administration of the correctional colonies, to develop scientifically grounded measures to improve preventive activities on the identified issues of research.

Key words: *crime determinants, evil disobedience, administration of correctional colony, condemned, malicious violator, preventive accounting, administrative supervision, insulation.*

Надійшла до редакції 11.08.2018